

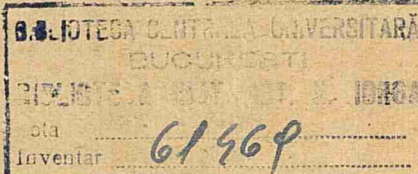
ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE
SERIA III TOMUL XIX MEM. 10

O CRONICĂ MUNTEANĂ ÎN GRECEȘTE
PENTRU SECOLUL AL XV-LEA

DE

NICOLAE IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Ședința dela 5 Februarie 1937

Între cronicile străine din Apus care ni dau informații prețioase asupra epocii lui Ștefan-cel-Mare, pe lângă contribuția italiană a Analelor lui Malipiero și lui Magno, se află și *Chronicon Austriacum* al lui Iacob Unrest ¹⁾, găsit de Ioan Bogdan și comunicat mie, care am publicat părțile ce ne privesc în *Acte și fragmente*, III, p. 96 și următoarele.

Notele despre luptele Românilor încep cu anul 1475. Se arată foarte amănunțit campania nenorocită a Turcilor în Moldova și marea biruință a lui Ștefan-cel-Mare, se trece, după o lungă întrerupere, la năvălirea Sultanului Mohammed în anul următor, nu se uită restabilirea lui Vlad Țepeș în moștenirea lui, se dă ceva despre lupta cu Turcii în Câmpul Pânii la 1479 și se ajunge la războiul lui Ștefan cu Ioan-Albert, regele Poloniei.

Ici și colo sânt încurcături, firește, dar în general știrile sânt neobișnuit de bune.

De unde le-a luat acest «teolog și preot din Carintia», cum se intitulează?

Pentru lupta de la Vaslui, din chiar scrisoarea de biruință a lui Ștefan, pe care o citează și o resumă; pentru rest, el nu arată de unde și-a cules știrile.

¹⁾ *Iacobi Unrest, theologi et sacerdotis carinthiaci Chronicon Austriacum*, în Simon-Fred. Hahn, *Collectio Monumentorum veterum et recentium ineditum*, I, Braunschweig, 1724,

Observând de aproape forma în care se presintă unele nume, se poate bănuî, dacă nu caracterul izvorului său, măcar limba în care el era scris.

Astfel, de la început, numele Domnului muntean, care, în deosebire de orice altă povestire, e arătat, de şi fost duşman, ca acela care a înştiinţat pe vecinul moldovean că vin asupra lui Turcii, cari i-au dat lui ordin de a-i întovărăşi, e redat ca « Wasser-Weyda ».

Când, acum patruzeci de ani în capăt, tipăream acest text, mă întrebam dacă e vorba de Băsărabă-Vodă, adecă fireşte « cel Mare », « cel Bătrân », zis Laiotă, adecă « Negrul » (de la *laiu* ; cf. *laie*, *bucălaie* din *Mioriţa*, şi *laia* Țiganilor), iar, cum acesta n'a venit cu Turcii, dacă n'ar fi de căutat alături, şi emiteam părerea, cu totul neadmisibilă, date fiind împrejurările, că s'ar fi dat drumul de la Buda, unde era reţinut de mult, lui Țepeş, pentru ca să ajute pe vechiul său adversar, ajuns la o așa de mare strâmtoare. E sigur că vestea, care se poate primi, cronicarul a vrut să o atribuie lui Băsărabă sau Basarab.

Dar, în afară de aplecarea, la Unrest, de a găsi un sens în limba sa germană acestui nume așa de exotic şi neîntâlnit în cercul cunoştinţilor sale, el avea înaintea un text în care *B* avea valoarea de *B*, ceea ce înseamnă dar unul *cirilic sau unul grecesc*.

« Wasser-Weyda » recomandă lui Ștefan să se așeze într-o pădure, și el, Domnul muntean, va găsi mijlocul să se reunească acolo cu trupele lui (dar textul e confuz și nu se poate lămuri pe deplin). Ștefan urmează întocmai, și nu se uită nici arderea, pustiirea țerii în calea oștilor turcești. Băsărabă trece la Ștefan, lucru care nu se arată nicăiri — dar nu trebuie să se uite că n'avem o cronică munteană și că pentru Moldoveni nu era neapărat de nevoie să se noteze serviciul făcut de frații lor; și, apoi, e greu de admis ca beglerbegul Rumeliei să nu fi cerut o participare a Muntenilor, socotiți ca niște credincioși tributari. Necorespunzătoare cu totul e numai pomenirea unui « munte » în aceste locuri. « Turcii cari voiau să fugă, nu puteau trece de munte și trebuia ca iarăși să se întoarcă în șes, și acolo erau uciși. » Și înneccarea

multor Turci într'o « apă », a cărei ghiață se rupe de greutatea lor », e însemnată apoi.

Toate lucruri pe care nu le dă Ștefan, a cărui scrisoare e apoi singura sorginte pentru povestitorul german.

Ce vine pe urmă e cu totul neașteptat. În Țara-Românească a lui « Wasser-Weyda », care e « servitorul regelui Ungariei », vine, cu 8.000 de călări, un Voevod turcesc », adică un pretendent la tron. El poartă înaintea lui două steaguri albe cu o cruce roșie pe dânsule și o cruce de argint pe sulită, « *cum se duce înaintea unui patriarh* », cruce grea de două mărci de argint. *Năvălitorul se dă drept un creștin*, — aceasta se spune anume. Astfel el înșeală lumea, până într'atâta, încât 6.000 de oameni trec la el, care ar fi vrut să-i și scoată din țară.

Atunci, urmează povestirea, Băsărabă bate pe râvnitorul Scaunului său și-i iea steagurile și « securile (*Kupez*) și săbii și scuturi și cai și trâmbițe » pe care le trimete la Buda. Aici se adaugă și o informație austriacă: scutul, *Tartschen*, a lui e trimis de un Vistier al regelui Matiaș, Hans Ernst, vre-un Sas sau vre-un German din Burgenland, lui Sigismund de Weispriach, din acele părți austriace de unde e și autorul însuși.

Se dă și data pentru această luptă pe care, ca să-i aflui rostul, o așezam, în *Istoria lui Ștefan-cel-Mare*¹⁾, îndată după cea de la Vaslui a lui Ștefan-cel-Mare cu Turcii. Aici însă se spune lămurit că a fost patrusprezece zile după Epifanie, adică îndată după biruința moldovenească.

Se spusese de Unrest că « Voevodul turcesc » a fost tăiat de Băsărabă « cu însăși mâna sa », cum era obiceiul mai ales în tristul secol al XVI-lea, așa de umilitor pentru Munteni. Dar iată că *la altă dată*, patrusprezece zile după « Lichtmess » a Germanilor, adică la 16 Februar, la distanță de o lună de la întâia biruință, *haben die Wayda selbs zu Stuckhen gehackt*, « ar fi tăiat (Turcii) pe însuși Voevodul în bucăți », ceia ce e, firește, o înțelegere greșită a textului, Băsărabă mai având, multă vreme, o carieră domnească. Ar fi deci repetarea tăierii « Voevodului turcesc », și s'ar putea crede că

¹⁾ P. 159.

acesta, al cărui nume nu-l cunoaștem, trimis de beglerbegul Soliman în retragerea sa, a fost biruit în Ianuar, iar în Februar prins și decapitat. Explicația pe care o încercasem în 1897¹⁾ cade.

Nu trebuie scăpat din vedere că, precum o însemnam în *Istoria lui Ștefan-cel-Mare*, p. 331, nota 159, aceiași veste că « Băsărabă-cel-Bătrân » a scăpat de împresurarea de către Turci și că s'a luptat cu ei se află în importanta scrisoare de la Turda, pe care a publicat-o regretatul Ioan Bianu, în *Columna lui Traian*, VII, pp. 423-4, și care a intrat și în colecția ungurească *Acta Extera*, VII, pp. 229—30.

Oricum, mențiunea Patriarhului e cu totul nepotrivită la un Apusean; ea trimete la o informație ortodoxă și anume de la ortodoxi cari aveau Patriarhul, adică de la Greci.

Urmează la Unrest mențiunea luptei despotului, care trebuie să fie, nu Ștefan, cum credeam odinioară, ci Vuc, precum reiese din informația nouă comunicată în articolul meu din *Convorbiri Literare*, *Lucruri nouă despre Vlad Țepeș*. Ștefan-cel-Mare ar fi trecut, ceea ce nu e cu neputință, Dunărea și și-ar fi răsplătit contra Turcilor cu jaf și măcel, « tineri și bătrâni laolaltă », în teritoriul lor.

În campania împărătească din 1476 știrile sânt puține, dar felul de presintare e exact. Se arată retragerea lui Ștefan și unirea sa cu Dracul-Vodă, *Trackhel-Weyda*, cu despotul și cu Iacșici, ruda lui Brancovici, explicându-se că aceștia erau « doi domni izgoniți de Turci din țerile și stăpânirile lor ». La întors, el află șase cete de Turci « la o apă care curge prin Moldova »: e avută în vedere de sigur Dunărea. Și, ca un necunoscător al locurilor, dar după un bun izvor, se adaugă că Turcii învinși, cari scăpară de înnece, « se retraseră într'o cetate așezată aproape de cetatea ce se chiamă Sofia; Turci locuiesc astăzi acolo ». Pasagiul se isprăvește cu urări pentru Ștefan, care a făcut atâta pagubă Turcilor: *des hab er imer Lobund Preyss gen Gott und der Welt*.

A se observa felul românesc, « Trackhel-Weyda », cum e numit Țepeș.

¹⁾ *Ibid.*, p. 98, n. 2.

Tot în legătură cu Craiul Mateiaș, închinându-i și pe « Dracul » ca și pe Băsărabă, Unrest presintă acum pe acesta mergând să-și reiea țara. El e ajutat de Ștefan și de « tânărul Despot, care fusese izgonit de Turci », — *atenție deosebită și aici față de Sârbi, cari nu apar aiurea pentru această expediție.*

Se dă lupta pentru cucerirea unei cetăți care se chiamă *Stinedera* și care nu poate fi decât Bucureștii sau Târgoviștea.

Ce poate fi Stinedera?

Și *Turcii obișnuiau, urmând, de altfel, obiceiul bizantin, a pune înaintea numelui unei localități prepoziția de direcție articolul.* Astfel, de la Durostor, Drâstor, devenit Silistra = 'ς τὴν Δολοστραν, la Stambul = 'ς τὴν Πόλιν;; cf. și Stines, Atena, Stives = 'ς Θῆβαις, Teba, Stanchio, Chios, Stalimene, 'ς τὰ λιμένα, Lemnos, Stampalia, 'ς τὰ παλαιὰ, ori Niceia = turcește Isnik = εἰς Νικαίαν. Dacă se înlătură, se întâlnește numele cel adevărat: « edera ». Dar el nu e decât ἔδρα, capitală (sedes în latinește).

Se descrie pe larg asediul, cu voia de a se visita Turci și Români și apoi actul de trădare prin care Vlad-Vodă a fost ucis, decapitat pe la spate, de un credincios al lui, câștigat de dușmani.

Știrile despre luptele Moldovei cu Polonia au alt caracter, de scurte însemnări, mult mai puțin competente.

Moldova nu-i dă scriitorului informația bogată, exactă, care vine din Țara-Românească.

E vorba deci, de însemnări muntene. Și ele erau, de la « Wasser » = Băsărabă, de la mențiunea « Patriarhului » la « Stinedera » = 'ς τὴν ἔδραν — grecești.

Nu poate fi vorba de o scrisoare ca aceia, românească, pe care un « frate o trimetea altui frate, din « Turcia » despre lupta din 1475 și pe care am dat-o tot în *Acte și fragmente*, III, pp. 92-5, căci datele din 1475-6 sânt prea depărtate. Deci ar fi niște expuneri, oricât de scurte și mărgenite la un timp restrâns, cu caracter de cronică munteană.

Nu vedem ce altă explicație s'ar putea da unor coincidențe așa de suggestive.

C. 43.504.

PREȚUL 5 LEI